

Uluslararası Sosyal Bilgiler Eğitimi
Dergisi

The Journal of International Social
Studies Education

(Uluslararası Hakemli Dergi/International Peer-Reviewed
Journal)

<https://dergipark.org.tr/en/pub/tissejournal> ISSN: 2757-5748

<http://www.sosbilder.org>

Examination of Özcan Alper's Autumn Movie from Geographical Perspective*

 Betül Gökçe, Graduate Student, Corresponding Author
Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
betul.gokce8422@gop.edu.tr
Orcid ID: 0000-0001-6063-1902

 Ömer Faruk Sönmez, Prof. Dr.
Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
omerfaruk.sonmez@gop.edu.tr
Orcid ID: 0000-0002-8910-2817

Article Type: Research Article
Received Date: 03.09.2023
Accepted Date: 16.12.2023
Published Date: 31.12.2023

Plagiarism: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software

Citation: Gökçe, B., & Sönmez, Ö. F. (2023). Examination of Özcan Alper's Autumn movie from geographical perspective. *Uluslararası Sosyal Bilgiler Eğitimi Dergisi (The Journal of International Social Studies Education)*, 5(1), 82-101.

*This study was presented as an oral presentation at the " Tokat 2nd International Scientific Research Congress " held at Tokat, September,1-2, 2023.

Abstract

Geography is a branch of science related to many fields. Reflections of many branches of geography can be observed in many artistic products. Cinema is one of the branches of art where geographical data can be monitored. This study includes the analysis of the movie *Sonbahar*, directed by Özcan Alper, which contains data on many branches of geography. This movie has data on geography in many aspects. Our main purpose in the research is to draw attention to the richness of these data regarding Geography education. What we pay particular attention to while making this review is to capture a different perspective based on the intersections of Geography as a branch of science with different disciplines. As a matter of fact, Geography is not only a branch of science that examines the basic physical features of the world such as land-forms; It also gives us a perspective on human, social and cultural situations. The film that is the subject of the study; The geography of culture and migration contains many elements of feminist geography. Throughout the film, it is possible to observe the climate, vegetation, settlement patterns and many other elements of the physical geography of the Black Sea Region. At the same time, scenes reflecting the functioning of daily life and living conditions in the region provide important data regarding behavioral and human geography. In the film, it is possible to watch the reflections of the political and social atmosphere of the early 2000s on the lives of the film characters in terms of political geography. This study will try to show that geographical data can be accessed through a movie by presenting the content analysis of the movie *Autumn*, which is rich with the mentioned aspects. Based on the data obtained, it is assumed that these data can be used in the Social Studies and Geography course.

Keywords: Geography, cinema, culture, ecology, environment.

Extended Summary

Introduction

Geography; It is one of the most important branches of science that guides us in understanding people and society in all ages, ensuring the development of nations and states and contributing to scientific progress. Although the first thing that comes to mind when Geography is mentioned is understanding and exploring the place, Geography is actually much more than that. The definition of geography in the Turkish Language Association Current Turkish Dictionary is "The science that studies the earth from physical, economic, human and political aspects." It is done as (TDK, 2024).

Methods

Qualitative research methods were used in this study. The film in question was subjected to observation and analysis by the author, taking into account geographical factors. In film-based research, the relationship of the films selected for analysis with the social atmosphere, ideological indicators and cultural dimensions of the narrative can be clearly revealed through critical discourse analysis (Uçar, 2021, p.161). The film forms a meaningful whole with its functions, effects or meanings, or a mixture of all three. We aim to establish this integrity by examining the film in terms of its functions in the context of geography's relationship with other sciences.

Results

Images and Metaphors in Autumn

Autumn is a film in which many possibilities of cinematographic elements are utilized in a realistic manner. It does not go unnoticed by attentive viewers that the director has constructed a subtext through many indicators. For example, crow and raven are bird species that are generally considered unlucky in many cultures, and because they create a mysterious atmosphere due to their appearance and maintain this mysterious atmosphere, they always have bad connotations with this mysterious

aspect. The images and sounds of these birds, which frequently appear in the background of the film, draw attention as instruments used by the director in accordance with the main philosophy of the film.

Another element is the use of the wave metaphor. The Black Sea, which we saw as quieter and calmer at the beginning of the film, begins to become combative as Yusuf and Elka's love emerges and becomes stronger. The indicator of love, which we understand to be hopeless and impossible towards the end of the film, is again given by waves. The waves re-aching heights many times higher than human height are important for us to see the state of Joseph's heart.

The Language of Life: Behavioral Geography

In the movie, Yusuf and his mother speak to each other only in Hemşin. We also see that the elderly of the village use this language. We mentioned in the section where traditions were explained that at the end of the movie, there was a lament in Hemşin that was burned after Yusuf's death. The film, which has a rich structure in terms of languages, includes Turkish and Georgian as well as Hemşin.

Where Yusuf and Mikhail go to the pavilion, we see the foreign women working there singing Georgian songs. In another scene, this language is used again when Elka is chatting with her friend in a restaurant, and when Elka is talking to her mother on the phone and getting information about her daughter, she also speaks in her native language, Georgian.

Discussion and Conclusion

Geography's organic connection with many branches of science offers people the opportunity to obtain information on many different subjects through good observation. By combining geographical knowledge and observation skills, even while watching a movie, it is possible to obtain information about the lives, cultures and traditions of different countries, their social lives, as well as the physical and human-geographic elements of the region they live in.

Cinema is extremely important for many disciplines. Since it is a visual art, it provides important data about both nature and humans. Physical, human, cultural and feminist geography on the axis of the movie Autumn, directed by Özcan Alper, which we evaluated in the context of its relationship with the sub-branches of geography and other branches of science; We tried to put forward some observations from the perspective of migration geography. The rich natural values of the Black Sea Region and data on the cultural and social life of the people of the region were discussed in the context of the film

Recommendations

We have examined this movie, other movies can be researched in other fields of education.

Uluslararası Sosyal Bilgiler Eğitimi
Dergisi

The Journal of International Social
Studies Education

(Uluslararası Hakemli Dergi/International Peer-Reviewed
Journal)

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/tissejournal>

ISSN: 2757-5748

<http://www.sosbilder.org>

Özcan Alper'in Sonbahar Filminin Coğrafi Perspektiften İncelenmesi

Özet

Coğrafya, birçok alanla ilgili bir bilim dalıdır. Coğrafyanın birçok dalının birçok sanat ürününde yansımaları gözlenebilmektedir. Coğrafi verilerin izlenebileceği sanat dallarının başında sinema gelmektedir. Bu çalışma, coğrafyanın birçok dalına ilişkin veriler içeren yönetmenliğini Özcan Alper'in üstlendiği Sonbahar adlı filmin incelemesini içermektedir. Bu film, coğrafyaya dair pek çok yönden verilere sahiptir. Araştırma- madaki temel amacımız bu verilerin Coğrafya eğitimine ilişkin zenginliğine dikkat çekmektir. Bu incelemeyi yaparken özellikle dikkat ettiğimiz husus, bir bilim dalı olarak Coğrafyanın farklı disiplinlerle kesişen noktalarından hareketle farklı bir perspektif yakalamak olacaktır. Nitekim Coğrafya sadece yeryüzü şekilleri gibi dünyanın temel fiziki özellikleri inceleyen bir bilim dalı değildir; beşerî, sosyal ve kültürel durumlar hakkında da bize bir bakış açısı sunar. Çalışmaya konu olan film; kültür ve göç coğrafyası, feminist coğrafya bakımından pek çok öge barındırmaktadır. Filmin bütününde Karadeniz Bölgesi'nin iklimi, bitki örtüsü, yerleşme şekilleri ve fiziki coğrafyanın konusu olan daha pek çok unsuru gözleme imkânı doğmaktadır. Aynı zamanda bölgedeki günlük hayatın işleyişini ve yaşam koşullarını yansıtan sahneler davranışsal ve beşerî coğrafyaya ilişkin önemli veriler sunmaktadır. Filmde 2000'li yılların başındaki siyasî ve sosyal atmosferin film karakterlerinin yaşamlarına yansımalarını politik coğrafya açısından izlemek mümkündür. Bu çalışma, bahsi geçen yönleriyle zenginlik arz eden Sonbahar filminin içerik analizini sunarak bir sinema filmi üzerinden coğrafi verilere ulaşılabileceğini göstermeye çalışacaktır. Elde edilen verilerden hareketle Sosyal Bilgiler ve Coğrafya dersinde bu verilerin kullanılabileceği varsaymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Coğrafya, sinema, kültür, ekoloji, çevre.

Giriş

Coğrafya; tüm çağlarda insanı ve toplumu anlamak, milletlerin ve devletlerin gelişmelerini sağlamak ve bilimsel ilerlemeye katkı sağlamak için bizlere yol gösteren en önemli bilim dallarından biridir. Coğrafya denilince ilk akla gelen mekânı anlamak ve keşfetmek olsa da aslında Coğrafya bundan çok daha fazlasıdır. Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük'te coğrafyanın tanımı "Yeryüzünü fiziksel, ekonomik, beşerî, siyasal yönlerden inceleyen bilim." olarak yapılır (TDK, 2024). Buradan hareketle diyebiliriz ki coğrafyanın kendi halinde oldukça büyük bir etki alanı olmasına karşılık diğer bilim dallarıyla ilişkileri göz önünde bulundurulduğunda bu alan daha da genişler.

Tablo1: Coğrafyanın alt dalları ve diğer bilim dallarıyla ilişkisi

COĞRAFYA	BEŞERÎ COĞRAFYA	Tarihi Coğrafya Siyasi Coğrafya Ekonomik Coğrafya Davranışsal Coğrafya Nüfus Coğrafyası	Tarih Politika Bilimleri Ekonomi Antropoloji, Sosyoloji, Psikoloji Demografi
	FİZİKİ COĞRAFYA	Jeomorfoloji Klimatoloji Biyocoğrafya Toprak Coğrafyası	Jeoloji Meteoroloji Biyoloji Pedoloji
	COĞRAFİ TEKNİKLER	Coğrafi Bilgi Sistemleri Kartografya Coğrafyada Nicel Analizler Uzaktan Algılama	Bilgisayar Bilimleri Jeodezi İstatistik Mühendislik

Bu çalışmada Coğrafyanın diğer bilim dallarıyla ilişkileri bağlamında Özcan Alper'in Sonbahar filmi inceledik. Bu sayede bir filmi okurken coğrafya ile olan ilişkisini ön plana çıkararak filmin geçtiği zaman ve konjonktür göz önünde bulundurularak o bölge ve orada yaşayan toplumla ilgili pek çok veriye de ulaşabileceğimizi varsayıyoruz.

Yönetmen Özcan Alper Sonbahar filmi kendi hayat hikayesinden ve arkadaşlarının yaşadıklarından yola çıkarak çekmeye karar vermiş ve filmin içerisinde zaman zaman tamamen gerçek arşiv görüntüleri kullanmıştır. Film yurtiçinde ve yurtdışında pek çok adaylık ve 21 ödül kazanmıştır (İMDB, 2024).

Özcan Alper, Sol Haber'e verdiği bir röportajda filmin senaryosunu o dönemi bire bir yaşayan arkadaşlarıyla görüşerek ve onlarla röportajlar yaparak hayata dönüş operasyonu sonrasında neler yaşadıklarını çevreleriyle nasıl ilişki kurduklarını, sosyalizme ve bu konuda yapılan mücadeleye dair bakışlarını sorguladığını ifade eder (Solhaber, t.y).

Yöntem

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden faydalanılmıştır. Söz konusu film yazar tarafından coğrafi unsurlar göz önünde bulundurularak gözlem ve incelemeye tabii tutulmuştur. Film merkezli araştırmalarda, inceleme için seçilen filmlerin toplumsal atmosferle ilişkisi, ideolojik göstergeleri ve anlatısının kültürel boyutları eleştirel söylem çözümlemesi ile açık bir biçimde ortaya koyulabilir (Uçar, 2021, s.161). Filmin işlevleri, etkileri ya da anlamlarıyla ya da üçünün karışımıyla anlamlı bir bütünü oluşturur. Coğrafyanın diğer bilimlerle ilişkisi bağlamında ele aldığımız filmi işlevleri bakımından ele almakla bu bütünlüğü kurmayı amaçlıyoruz.

Nitekim bir filmi, tıpkı bir binanın tasarımını anlamak için binanın parçalarını teker teker incelemek gibi sahne sahne yaşarız. Eğer sahnelerin nasıl birlikte işlediğini anlamayı istersek de filmin bütün biçimine dair bir fikre sahip olunmalıdır (Bordwell & Thompson, 2011, s.443). Bu çalışmada filmin bütünü göz ardı etmeyip her bir sahneye ayrı ayrı odaklanarak içerik analizi-ne gayret edilecektir.

Bulgular

Mevsimden Mevsime Bir Göçün Hikâyesi: Sonbahar

Film bizlere baş kahramanı Yusuf'un bakış açısıyla onun hayatından bir kesit sunarak 1990'lı yıllardaki öğrenci hareketlerini, F Tipi cezaevlerinin gündeme gelerek 19 Aralık 2000 tarihinde devletin cezaevlerini düzenlemek ve açlık grevleri ile ölüm oruçlarını nihayete erdirmek amacıyla yaptığı Hayata Dönüş Operasyonu'nu ve bu operasyon sonrasında Yusuf'un özü-ne yani memleketi Hemşin'e döndüğünde yaşadıklarını anlatır.

Filmin baş karakteri Yusuf, Artvin/Hopalı'dır. Hapisten çıkıp memleketine yolculuk etmeye başladığı sahne ile film başlar. Bu sahneyle birlikte Karadeniz'in iklimi, bitki örtüsü, yerleşme şekilleri ve fiziki coğrafyanın konusu olan pek çok unsur yönetmenin bakış açısıyla sunulur. Filmin ilerleyen sahnelerinde bölgedeki günlük hayatın işleyişi ve yaşam koşulları gözlemlenir. Filmde Göç Coğrafyası ile Ekonomik Coğrafya arasındaki ilişki hemen sezilir. Yönetmen Özcan Alper, kendisi de Hopalı olduğu için bize buradaki yaşamı gerçekçi bir şekilde yansıtır.

Film, Kültür Coğrafyası bakımından da pek çok öge barındırır. Yusuf'un annesi ile olan konuşmalarının neredeyse tamamı Hemşince'dir. Bunun yanısıra çay ve fındıkla ilgili kendi aralarında sohbet eden insanların diyalogları bölgenin temel geçim kaynakları hakkında doğrudan fikir verir. Siyasi Coğrafya başka bir deyişle Politik Coğrafya açısından da bu filmde önemli vurgular yer alır. Yusuf'un hayatı, üniversiteye başladıktan sonra hep siyasi kavgalar, restleşmeler ve inandıkları uğruna yapması gerektiğini düşündüğü eylemlerle çevreni çevrelemiştir.

Filmin anlatı zamanı 2000'lerin başıdır. Filmde ana tema olarak bu dönemde uygulamaya alınan F Tipi Cezaevleri ve bu uygulamaya karşı çıkanların ortaya koyduğu karşı duruş ele alınır. Yine zaman zaman dönemin televizyon kanallarında yayınlanmış orijinal görüntülere de başvurulur. O dönemki siyasi gerilim ve sonrasında gerçekleştirilen "Hayata Dönüş Operasyonu", Yusuf'un anılarından hareketle izleyiciye yansıtılır. Tüm bu Politik Coğrafya unsurlarının filmde edindiği yer diğer coğrafi öğelerle birleştiğinde filmi Coğrafya açısından daha okunaklı kılar. Üstelik Özcan Alper, bu filmdeki duygusal vurguları Coğrafi unsurları kullanarak anlatmayı tercih eder. Film karakterlerinin yaşadığı duygu durumlarını, gelgitleri Karadeniz'in hırçın dalgaları ile kurduğu analogi ile anlatır. Dalgaları bir metafor olarak kullanarak aşkın başlangıcı, alevlenişi ve geri dönülmez sonu da dramatik bir biçimde izleyiciye başarılı bir şekilde aktarır.

İlk dakikasından son sahnesine kadar Coğrafyanın birçok alt dalı ve ilişkili olduğu bilim dalları perspektifinden detaylı çözümlenmeler için son derece elverişli olan filmin izleyiciler açısından doğa bilincini geliştirmek ve kültür tanıtımı açısından son derece verimli olduğunu söyleyebiliriz.

Sonbaharda Siyasi Coğrafya Unsurları: Hayata Dönüş Operasyonu

Film; 22.12.2000 tarihli arşiv görüntüleriyle başlıyor ve bir asker mahkumlara hitaben: "Bize direnmeyin, sizlere zarar vermeyeceğiz ve sizi F Tipi cezaevlerine sevk ederek bayramı ailelerinizi görerek geçirmenizi sağlayacağız, arkadaşlarınızı ölüme atarak hiçbir şey kazanamazsınız." der.

Film bir bireyin hikayesini anlatır gibi görünse de aslında tamamen bu siyasi olayları gündemine alır fakat bunu arka planda bırakarak insani bir dramayı canlandırır. Bu sebeple filmde anlatılan olayların iç yüzünü biraz açmamız ve kısaca izah etmemiz gerekmektedir.

Türkiye’de uzun yıllar boyunca cezaevleri koğuş sistemine göre yapılanmıştır, bu sis-temde mahkumlar toplu olarak bir arada kalırlar ve yine topluluk halinde havalandırmaya çıka-rak birbirleriyle konuşur, görüşürler. Buna mukabil devlet terör örgütlerinin hız kesmeden ey-lemelerine devam etmesi, ülkenin bir türlü güvenli hale getirilememesi ve örgüt üyeleri ile örgütün bazı liderlerinin tutuklanmasına rağmen bu işe bir çözüm bulunamamasının sebeplerini düşün-müş ve örgütün artık adeta cezaevlerinden yönetilir hale geldiğine karar vererek mahkumların birbirleriyle görüşmelerini engellemeye karar vermiştir. Buna çözüm olarak da ortaya F Tipi Cezaevleri fikri çıkmıştır (Parlak, 2018).

Mehmet Ballı ise çalışmasında bu ceza infaz kurumlarının terör veya çıkara dayalı suç örgütüne mensup tutuklu yada hükümlü sayılarının gittikçe artması, kalabalık ve yoğun koğuşla-rın sağlık, güvenlik ve insan haklarına uygunluğu yönünde büyük zafiyetlerin ortaya çıkmasını önlemek amacıyla bu sıkıntıları en asgari düzeye indirmek, tutuklu ve hükümlülerin düşman-lık hislerini ve kalabalık ortamdaki olumsuz yönde etkilenmemeleri için yapılan ve dev-letin kendisini koruma amaçlı inşa ettiğini ifade eder (2021, s.68).

7 Mayıs 2000’de dönemin Adalet Bakanı Hikmet Sami Türk bir basın toplantısı düzenle-yerek F Tipi cezaevleri hakkında kamuoyuna genel bir bilgilendirme yapma ihtiyacı hissederek. Devletin bu ceza infaz kurumlarda hükümlülerin her türlü haklarının muhafaza edildiğini ifade eder (Sevimli, 2010, s.47).

Fakat başta mahkumlar ve onların yakınları olmak üzere DİSK gibi bazı dernekler, Adalet Ağaoğlu ile Yaşar Kemal’in de aralarında bulunduğu bir grup aydın, dönemin Fazilet Partisi Milletvekili Mehmet Bekaroğlu gibi siyaset adamları bu yeni yapının insan yaşamına uygun olmadığını öne sürerek bu modele karşı çıkmışlardır.

Aç Sevim Güçlü, Mehmet Bekaroğlu’nun Aktüel Dergisi’ne verdiği röportajda şunları söylediğini aktarır: “Bunlar öyle ortak mekanlar falan değil, daracık koridorlara açılıyor... Ben buna zindancı anlayış diyorum. Zindancı anlayışta kural falan olmaz...” (Aktaran; Sevimli, 2010, s.47)

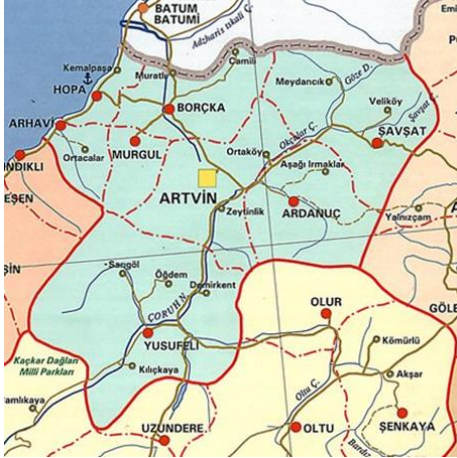
Hapishanelerde F Tipi Cezaevine karşı çıkan gruplar açlık grevlerine ve ölüm oruçlarına başlarlar. Gerilim iyice tırmanır ve nihayetinde tüm bunlara son vermek için Hayata Dönüş Operasyonu düzenlenir. Hayata Dönüş Operasyonu, Türkiye’de cezaevlerindeki bazı tutuklu ve hükümlülerinin F tipi hücre sistemine ve tecrit uygulamasına direnmek için 20 Ekim’de başlattıkları açlık grevi ve ölüm orucu eylemlerine karşı, 19 – 22 Aralık 2000 tarihleri arasında 20 cezaevine aynı anda yapılan bir operasyondur. Bu operasyon sonucunda 28 tutuklu ve 2 asker başta olmak üzere toplam 30 kişi hayatını kaybetmiştir (Sevimli, 2010, s.139).

Fırtınalı Günler ve Hırçın Dalgalar: Karadenize Dönüş

Filmin ilgili sahnelerinde Yusuf’un cezaevi revirinde muayene olduğu ve ciğerlerinin oldukça kötü bir halde olduğu için o zamanlar hasta mahkumlara hak veren Anayasa’nın ilgili maddesinden yararlanarak dışarı çıkıp evine doğru yolculuk ettiğini görürüz. Yusuf’un memleketi Hopa’ya dönüşü sırasında Karadeniz iklimi ve coğrafyası ile ilgili birçok sahneye rastlanır. Karadeniz’in bulutlu ve yağışlı iklimini ve sık ormanlardan oluşan bitki örtüsü yönetmenin başarılı seçkileriyle sunulur.

Artvin ili Türkiye’nin Karadeniz Bölgesinin kuzeydoğusunda yer almaktadır. İlin doğusunda Gürcistan, güneyinde Ardahan ve Erzurum, batısında Rize ve Erzurum kuzeyinde Karadeniz yer alır (Ölmez, 2002, s.50) Artvin, Karadeniz Bölgesinin Doğu Karadeniz Bölümü sınırları içerisinde yer

almaktadır. İklimin karakteristiği, kışların ılık, yazların sıcak ve çok yüksek yağışların sıkça görülmesidir.

Şekil 1: Artvin İlinin Coğrafi Konumu

<https://www.cografya.gen.tr/tr/artvin/>

Artvin Yöresinin iklim özellikleri (Şekil 1) ve arazi yapısı dikkate alındığında, yöredeki ormanların pek çoğunda odun üretiminin asli amaç olmaması gerektiği hemen görülecektir. Arazi koşullarının elverişsizliği, çoğu yerde dik, sarp ve pek sarp eğimli olması nedeniyle üretim masrafları artmakta ve piyasaya sunulan tomruk maliyetinin yüksek çıkmasına neden olmaktadır. Alınan etanın bir kısmı üretim, nakliye ve depolama sırasında zarar görmekte ve piyasaya arz edilen üründe kalite kaybı olmaktadır. (Yüksek & Ölmez, s.59)

Yöre ormanlarından üretim amaçlı olarak yararlanma düşüncesinden vazgeçilmesigerek-tiği düşünülmektedir. Yöredeki ormanlardan yararlanma ve milli parkların değerlendirilmesinde ekoturizm olgusu ön plana çıkartılmalı ancak eko-turizme açılan alanların bu kez de yerli ve yabancı turistler tarafından tahrip edilmemesine dikkat edilmelidir. (s.60) Karadeniz Bölgesi'nin tipik köprülerinden biri de bu görüntülerde yer alır. Bölgedeki köprülerin tümü, akarsu yatağının iki yanında karşılıklı birer ayak üzerinde yükselen yuvarlak ya da hafif sivri kemerli bir yay formuna sahiptir. Köprü kemerleri düzgün kesme taştan, ayak ve diğer kısımları moloz taştan oluşur (KTB, t.y.).

Sonbahar'da Erken Uyarı: Klimatoloji

Filmde günümüzde etkilerini çokça hissetmeye başladığımız ve küresel tartışmaların en başında uzun süre kalacağı benzeyen iklim krizi tartışmalarına çeşitli diyaloglarla değinilmektedir: Örneğin;

- 15 dk. Daha yağsa var ya köye giremeyecektik. Su almış gitmişti.

- Dünyanın çivisi çıkmış işte küresel ısınma yok ozon tabakası derken dünyanın sonu. (Alper, 2008, 05.11-05.25)

Neredeyse tüm şiddetli hava olaylarının birer afete dönüşmesi, topoğrafik koşulların, yanlış yerleşme ve yanlış arazi kullanımı uygulamaları gibi yerel ya da bölgesel coğrafya etmenlerinin yanı sıra, temel olarak insan sistemlerinin olası yerel hava tiplerine karşı hazırlıklı olma ve önlemler almadaki başarısızlığının doğal bir sonucudur. Bu büyük tehlike, günümüzde dra-matik olarak şiddetlenmektedir. İnsanın doğal iklim sistemi üzerindeki müdahalesi, küresel iklim değişikliğini, toplumun bu gelişmeye gerektiği kadar hızlı uyum göstermeyebileceği ölçüde hızlandırabilir (Türkeş, 2001, s.199).

Daha sonraki sahnelerde de sıklıkla tipik Karadeniz iklimine bağlı olarak sağanak şeklinde yağın yağmur görüntülerini görüyoruz. Kışın yolları kapatacak ve ulaşımı engelleyecek kadar çok yağın kar da yine bize bölgenin iklimiyle alakalı bilgiler verir.

Sonbahar'da Odak İzlek: Beşerî Coğrafya

Dağınık yerleşmeyi gördüğümüz film sahneleri aslında Beşerî Coğrafyayı belirleyen şart-lar hakkında izleyiciye fikir verir. Dağlık bir bölge olması sebebiyle Karadeniz'de dağınık yerleşim kaçınılmaz bir tercih olmuştur. Bu insani ve sosyal ilişkileri de belirler. Ayrıca bu sahnelerde Karadeniz Bölgesi'nde yer alan geleneksel evlerin yapısı ve mimari yaklaşım ortaya konulur. Taş ve ahşabın birlikte kullanıldığı bu evlerde bazı katlar meyilli arazi sebebiyle toprağa gömül-müş olarak görülmektedir.

Doğu Karadeniz evleri, hangi tür malzemeye yapılmış olursa olsun doğayla, insanla ve çağlar boyu süren deneyimlerle kazanılmış bir uyum mimarlığının ürünüdür. Bir bakıma çetin bir coğrafyanın ve inatçı Karadenizli'nin birbirleriyle sağladığı uyumun eseridir Doğu Karadeniz bölgesinde en çok kullanılan yapı malzemesi taş ve ahşap olduğundan kullanılan yapı teknik-lerini de bu malzemeler belirlemiştir (Başkan, 2008, s. 42).

Evin hayat yani salon kısmında ortada bir soba olduğunu ve misafirlerin burada ağırlan-dığını ayrıca Türk evlerinde normalde ayakkabıyla eve girme adeti olmadığı halde burada hayata halı serilmediğini ve ayakkabılarla evin içinde dolaşıldığını görürüz.

Sonbahar'da Kültür Coğrafyası

Gelenek: Filmde yer alan cenaze görüntüleriyle bölgenin inanç ve adetlerine göz atma imkânı buluyoruz. Hep birlikte omuzlarda taşınan tabutu ve ölünün arkasından ağıt yakan kadınları götürürüz. Aynı sahneyi Yusuf öldükten sonra da onun tabutunun taşınmasıyla izleriz ve annesinin ağzından onun için yakılan Hemşince bir ağıtla film sona erer, ağıtın Türkçesi şöyledir:

“gel oğul gel.

sana kurban olayım oğul.

gel oğlum yusufum gel.

sonbahar geçti de, kış mı geldi oğul...

on yıl bir delikte kaldın da oğul,

yüreğin mi çürüdü oğul,

benim yusufum oğlum.

yüreğine kurban olayım oğul.

gel oğlum yusufum gel.

büyük derdin vardı da oğul,

bana söyleyemedin mi oğul,

gel oğlum yusufum gel

benim yusufum oğlum.

bembeyaz alnına ve uzun burnuna oğul
kurban olayım ben oğlum
gel oğlum yusufum gel.

senin için bahar olmadığını biliyordun da oğul
o yüzden mi kışın yaylaya çıktın oğul
gel oğlum yusufum gel
benim yusufum oğul.” (Alper, 2008, 1.36.52-1.38.53)

Filmde ayrıca Yusuf'un tavan arasında bir sandıktan bulduğu tulumu ve film boyunca onu tamir etmeye çalışmasına en nihayetinde de tulumu tamir edip annesinin isteği üzerine ona bir icrada bulunmasına şahitlik ederiz. Annesi küçüklüğünden beri Yusuf'un tulum çaldığından bahseder. Karadeniz kültürünün, müzik ve halk oyununun vazgeçilmez bir parçasıdır tulum. Hem neşe hem hüznün ihtiva eder.

Hemşin folklorunun önemli bir simgesi olan tulum, Doğu Karadeniz insanın eğlence dünyasının bir bölümünü oluşturmaktadır. Düğünlerde, yayla göçleri ve eğlence dünyasının vaz-geçilmezi olan tulum aynı zamanda tarihsel bir misyona da hizmet etmektedir (Uzun, 2016, s.54).

Filmin bir sahnesinde Yusuf ve Mikhail yaylaya giderler, yaylacılık Karadeniz'in vazgeçilmez geleneklerinden biridir.

Yaylacılık ve yayla hayatı eski Türk kültüründeki göçer hayatın (tarım ve hayvancılığın yoğun bir şekilde gerçekleştirilmesi) bir uzantısıdır (Güven, 2018, s.251).

Artvin'deki yayla evleri taş duvarla tek kat halinde inşa olunmuş, üstü veya toprak damla örtülü basit binalardır. Bir bölme ile ikiye ayrılmıştır. Giriş kısmı, oturma, mutfak, yatıp kalkma yeri olarak kullanılır. Arka bölme ise süt, yoğurt, kaymak, yağ ve peynir gibi ağartıların bulunduğu sütlük adı verilen yerlerdir. Yayla evinin ön kısmına sağ ve sol kenarlara danalık adı verilen ihti-yaca göre bir veya iki göz daha ilave olunur. Bunlar lüzumu halinde ahır olarak da kullanılırdı (Güven, 2018, s.257).

Geçim Kaynakları: Filmde kültürel coğrafya ve sosyoloji açısından incelenebilecek pek çok öge yer alır. Öncelikle geçim kaynaklarının kısıtlı olduğunu görülür. Marangozluk ve hayvancılık bunların başlıcalarıdır. Aşağıdaki diyalog bu öğeleri içerir:

- Şimdi sen işi bırak da Ahmet boş boş konuşma. Şu turizm dediğin nedir? Turizm deyince sen ne anlıyorsun? Ben bir şey anladığım yok.

- Turizm girmeyince bir yere o yerde kalkınma olmaz. Turizm olunca pansiyon olacak, otel olacak, lokanta olacak. (Alper, 2008, 25.09-25.24)

Filmde ayrıca hem geçim kaynağı bağlamında hem de günlük hayatın bir eşlikçisi olarak sürekli içilen çayları görmekte ve çay ticareti hakkında bazı cümlelere de rastlamaktayız.

- Devlet çay parasını ödüyor mu ödemiyor mu oradan konuşalım. (Alper, 2008, 13.17-13.19)

Kaçınılmaz Kader: Göç Coğrafyası

26 Aralık 1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla serbest piyasa ekonomisine ayak uyduramayan ülkelerde ekonomik buhran baş gösteriyor, bunlardan biri de Gürcistan. Buradan özellikle Hopa'ya yoğun bir düzensiz göç söz konusu.

Hopa, Türkiye-Gürcistan sınırı olan Sarp Sınır Kapısı'na yaklaşık 25 km. uzaklıkta bir sahil ilçesidir. Sosyal, ekonomik ve siyasal nedenlerle göç eden bu coğrafya insanları açısından Hopa, bir çekim merkezi olarak işlev görmektedir. Çünkü Hopa, söz konusu coğrafyaya en yakın yer konumundadır, Gürcistan açısından bir sınır komşusudur, uluslararası ticaret yollarının kavşak noktasında yer almaktadır (Özbey, 2017, s.337).

Kaçınılmaz Kaderin Mağduru Kadınlar ve Feminist Coğrafya

Geçinmek amacıyla kaçak olarak Hopa'ya göçen kadınların bir kısmı temizlikçi gündelikçi gibi işlerde çalışsa da maalesef pek çoğu ya pavyonlarda şarkıcılık yaparak ya da seks işçisi olarak geçimini sağlamaya çalışmıştır. Bütün bunlar kültürel anlamda hayatımıza etki etmiş olup "Nataşa" kavramı halk içinde gelişmiş ve "Oy Nataşa Nataşa, Attın beni ataşa" gibi söylemlerin ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Burada hem göçe maruz kalan kadınların hem de yerli halkın kadınlarının mağduriyeti söz konusudur. Film de bunu Gürcü kadınlar üzerinden göstermektedir:

Mikhail: Eskiden bari doğru ya da yanlış bir yaşama, bir sosyalizm ümidi vardı. Şimdi onu da yaktılar, yıktılar. Karılar şimdi gelip orospuluk yapıyor. Erkekler de fabrika demirlerini yağmalayıp satıyor. (Alper, 2008, 1.06.29-1.06.57)

Filmde yer alan bu diyalogda Mikhail'in sözleri dönemin buhranlı coğrafyasına ışık tutmakta. Film boyunca aslında Hopa'da artık çok fazla gencin kalmadığını işsizlik ve geçim zorlukları sebebiyle gençlerin dış şehirlere göç ettiklerini ve burada kalanların da delikanlı çağların-daki hayalperest ve belki de gerçek yaşamdan uzak ideolojilerle çevrelenmiş hayallerine özlem duyduklarını görmekteyiz.

Aşağıdaki replik de bunu kanıtlar niteliktedir.

-Abisi n'apalım? Hayattan bizim payımıza da bu düştü. Ama hiçbir şey boşuna değildir. Yine yaşanması gerekiyorsa yine yaşarız. (Alper, 2008, 55.55-56.06)

Sonbahar'da İmgeler ve Metaforlar

Sonbahar filmi sinematografik unsurların birçok imkândan gerçekçi bir gözle istifade edildiği bir filmidir. Yönetmenin birçok gösterge üzerinden bir alt metin kurguladığı dikkatli izleyicilerin gözünden kaçmaz. Örneğin karga ve kuzgun, genellikle pek çok kültürde uğursuz ola-rak nitelendirilen, görünüşleri itibariyle esrarengiz bir hava yarattıkları ve bu esrarengiz havayı korudukları için de her zaman bu gizemli yönüyle kötü çağrışımlara sahip kuş türleridir. Bu kuşların filmde sık sık fonda yer alan görüntü ve sesleri yönetmenin filmin ana felsefesine uygun olarak kullandığı enstrümanlar olarak dikkat çeker.

Bir başka unsur da dalga metaforunun kullanılmasıdır. Filmin başlarında daha sessiz ve sakin gördüğümüz Karadeniz Yusuf ve Elka'nın aşkı ortaya çıkıp kuvvetlendikçe hırçınlaşmaya başlar. Filmin sonlarına doğru umutsuz ve imkânsız olduğunu anladığımız aşkın göstergesi yine dalgalarla verilmiştir. İnsan boyundan kat kat yüksekler kadar uzanan dalgalar Yusuf'un yüreğinin de ne halde olduğunu görebilmemiz açısından önemlidir.

Yaşamın Dili: Davranışsal Coğrafya

Filmde Yusuf ve annesi birbirleriyle yalnızca Hemşince olarak konuşuyor. Ayrıca köyün yaşlılarının da bu dili kullandığını görüyoruz. Filmin sonunda da Yusuf'un ölümünden sonra yakılan Hemşince bir ağıt yer aldığını geleneklerin anlatıldığı bölümde söylemiştik. Diller bakımından zengin bir yapıya sahip olan filmde Hemşince'nin yanı sıra Türkçe ve Gürcüce de yer alıyor.

Yusuf ve Mikhail'in pavyona gittikleri sekansta orada çalışan yabancı uyruklu kadınların Gürcüce şarkılar söylediğini görüyoruz.

Başka bir sahnede Elka arkadaşıyla bir lokantada sohbet ederken yine bu dil kullanılıyor ve Elka annesiyle telefonda konuşup kızı hakkında bilgi alırken de aynı şekilde ana diliyle yani Gürcüce ile bu konuşmayı gerçekleştiriyor.

Sonuç

Coğrafyanın pek çok bilim dalıyla olan organik bağı insanlara iyi bir gözlemlerle pek çok farklı konuda bilgi edinebilme imkânı sunmaktadır. Bir film izlerken dahi olsa coğrafya bilgisiyle gözlem kabiliyetini birleştirerek farklı ülkelerin yaşamları, kültür ve gelenekleri, sosyal hayatlarının yanı sıra yaşadıkları bölgenin fiziki ve beşerî coğrafi unsurlarına kadar bilgi edinebilmek mümkündür.

Sinema birçok disiplin açısından son derece önemlidir. Görsel bir sanat olması sebebiyle hem doğaya hem de insana dair önemli veriler sunar. Coğrafyanın alt dalları ve diğer bilim dallarıyla ilişki bağlamında değerlendirmeye tâbi tuttuğumuz Özcan Alper'in yönetmenliğini üstlendiği Sonbahar filmi ekseninde fizikî, beşerî, kültürel ve feminist coğrafya; göç coğrafyası perspektifinden bazı gözlemleri ortaya koymaya çalıştık. Karadeniz Bölgesinin zengin tabiat değerleri, bölge halkının kültürel ve sosyal hayatına ilişkin veriler film bağlamında ele alındı.

Türkiye'nin yakın tarihinde önemli bir hadise olan F Tipi Cezaevi Uygulaması ve Hayata Dönüş Operasyonu'nun ferd, aile ve topluma yansımalarının merkeze alındığı T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı katkısıyla yapılan Sonbahar filmi birçok yönüyle değerlendirmeye çalıştık. Buradan hareketle sinema filmlerinin alanyazınına büyük katkılar sağlayabileceği kanaatine ulaştık.

Özellikle Sosyal Bilgiler ve Coğrafya eğitimi açısından sinema filmlerinin bu örnekte olduğu gibi çok yönlü okumalara imkân sağladığı ve öğrenmeyi kolaylaştırdığı ve kalıcı hâle getirdiği söylenebilir. Bir yöntem olarak sinemanın sağladığı görsel, işitsel ve zihinsel zenginliklerden istifade edilebilir.

Çalışmamızın ekinde filmde alınan bazı karelerle içerikte sunduğumuz veriler desteklenecektir.

Kaynakça

- Güçlü Sevimli, A. (2010). Hayata dönüş operasyonu, koğuştan hücrelere. İstanbul: Çağdaş Hukukçular Derneği Yayınları.
- Balı, M. (2021). *Türkiye'de ceza infaz kurumları ve tipleri (1923-2018)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Bordwell, D. & Thompson, K. (2011). *Film sanatı*. (Çev., E. Yılmaz ve E. S. Onat) Ankara: DeKi Yayınları.
- Güven, O. (2018) Artvin ili örneğinden hareketle Türklere yaylak ve kışlak kültürü içinde, *Modern dönemde edebiyat, eğitim, iktisat ve mühendislik*. (ss. 249-264).
- IMDB (t.y.). Sonbahar. <https://www.imdb.com/title/tt1330591/>. Erişim Tarihi: 10.01.2024
- Özbey, K. (2017) Uluslararası göçte etnisite ve cinsiyete uygun iş bölümü: Hopa örneği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 10(49), 334-347.
- Parlak, C. (2018). Türkiye'de siyasal hayat ve cezaevleri: hayata dönüş operasyonları üzerine bir inceleme. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Rize İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (t.y.) Kemer Köprüler. <https://rize.ktb.gov.tr/TR-127867/kemer-kopruler.html>. Erişim Tarihi: 10.01.2024.
- Solhaber (t.y.) Özcan Alper. <https://haber.sol.org.tr/kultur-sanat-medya/ozcan-alper-haberi-2690/> Erişim Tarihi: 10.01.2024
- Alper, Ö. (2008). Sonbahar [Sinema Filmi]. Türkiye: Nar Film.
- Türk Dil Kurumu. (2024) *Coğrafya. Güncel Türkçe sözlük*. Erişim Tarihi: 10.01.2024.
- Türkeş, M. (2001). Hava, iklim, şiddetli hava olayları ve küresel ısınma. Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü 2000 Yılı Seminerleri, Teknik Sunumlar, Seminerler Dizisi: 1: 187-205.
- Uçar, A. K. (2021). Film incelemelerinde yöntem arayışı: Eleştirel söylem çözümlemesi (Bölüm 7) içinde, *Sosyal, beşeri ve idari bilimlerde yeni arayışlar ve çalışmalar*. İzmir: Serüven Yayınları
- Uzun, Enver (2016). Doğu karadeniz bölgesi tulum çalgısının tarihsel serüveni hakkında bazı tespitler. *UKHAD*, (6), 54-71.
- Yüksek, T, Ölmez, Z. (2002). Artvin bölgesinin iklimi, toprak yapısı, orman alanları, ağaç hizmeti ve ormancılık çalışmalarıyla ilgili genel bir değerlendirme. *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 3(1), 50-62.

BİYOGRAFİK NOTLAR

Araştırmacıların Katkı Oranı

Yazar 1: 55%

Yazar 2: 45%

Çatışma Beyanı

Araştırmada çatışma beyanı bulunmamaktadır.

EKLER:

Filmden Kare Hilayeler:

1. Hayata Dönüş Operasyonu'na ilişkin filmin ilk sahnelerinde yer alan Arşiv kaydından bir görüntü

2. 1990'lı yıllarından öğrenci hareketlerini gösteren arşiv kayıtlarından bir görüntü.

3. Yusufun cezaevi revirinde muayane olurken arkada görülen veremle savaş posterini.

4. Filmde sıklıkla gördüğümüz Karadeniz'in fiziki ve iklim özelliklerini yansıtan bir görüntü.

5. Karadeniz'in geleneksel evlerinde sosyal hayattan bir kare.

6. Geleneksel Karadeniz evinin yapısal özelliklerinin rahatlıkla gözlenebildiği bir kare.

7. Karadeniz Bölgesi'nde cenaze geleneklerinin bir parçası olan kadınların ağıt yakma sahnesi.

8. Karadeniz Bölgesinde geçim kaynaklarından bir örnek olarak marangozluk mesleği.

9. Karadeniz Bölgesindeki bir diğer geçim kaynağı olarak hayvancılık.

10. Gürcistan göç etmek zorunda kalan kadınların pavyonlarda çalışmalarını yansıtan bir kare.

11. Filmde bir ölüm imgesi olarak kullanılan bölgede yaşayan Alakarga.